

**EXAMENSARBETE I LÄRARPROGRAMMET
UTBILDNINGSVETENSKAP
VID
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
2007:41**

”Jag kommer att skratta den dan du dör”
En studie i pedagogers uppfattning om skolans fostransuppdrag

**Johanna Filipsson
Pernilla Karlsson**

HÖGSKOLAN I BORÅS
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK

Sammanfattning

Arbetets art:	Lärarprogrammet, inriktning mot grundläggande perspektiv på svenska, matematik och engelska 210 högskolepoäng. Examensarbete ”Att utforska pedagogisk verksamhet” 15 högskolepoäng i utbildningsvetenskap
Titel:	”Jag kommer skratta den dag du dör” – En studie i pedagogers uppfattning av skolans fostransuppdrag.
Engelsk titel:	”I’m going to laugh the day you die” – A study in teachers attitude towards moral education
Författare:	Pernilla Karlsson, Johanna Filipsson
Handledare:	Anita Varga
Examinator:	Jörgen Larsson
Datum:	Januari, 2008

BAKGRUND:	Idag talas det ofta om att den svenska skolan blir sämre och att måluppfyllelsen, d.v.s. uppfyllelsen av skolans kunskapsmål, sjunker. Samtidigt lever vi i ett uppskruvat samhälle som ställer höga krav på barn och deras föräldrar. Mycket tid i skolan måste därför läggas på det sociala planet. Vår undran är om skolans fostransuppdrag blivit så stort att det påverkar måluppfyllelsen negativt.
SYFTE:	Vårt syfte med undersökningen är att undersöka hur pedagoger ser på omfattningen av skolans fostransuppdrag idag jämfört med för 15 år sedan och om detta påverkar eller har påverkat måluppfyllelsen.
METOD:	Vi valde att göra en kvalitativ undersökning då vi var ute efter pedagogers tankar om skolans fostransuppdrag. Detta gjorde vi med hjälp av redskapet self-report, eftersom vi tror att svaren blir mer genomtänkta då än vid t.ex. intervju.
RESULTAT:	De flesta pedagoger i undersökningen anser att skolans fostransuppdrag ökat i omfattning de senaste 15 åren. Samtliga pedagoger är överens om att måluppfyllelsen är sämre i dag än då och cirka hälften av dem anser att fostransuppdraget påverkar måluppfyllelsen negativt. En aspekt som de flesta pedagoger tagit upp som orsak till ökat fostransuppdrag är hemförhållanden, vilket naturligtvis måste förstås i ett övergripande samhällspolitiskt perspektiv. Vi kan i resultatet se att de pedagoger som arbetar i ett socialt tungt område inte har samma uppfattning gällande fostransuppdrag och måluppfyllelse som de som arbetar i en skola med ett ”lättare” upptagningsområde. Fostransuppdraget och uppfyllelsen av skolans kunskapsmål påverkas alltså av hemförhållanden och även av klassammansättning.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte	5
<i>Frågeställningar</i>	5
<i>Avgränsningar och begreppsanvändning</i>	5
Bakgrund	5
<i>Vad säger läroplanerna om fostran – då och nu?</i>	5
Läroplan för grundskolan 1980 (Lgr 80)	6
Läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet 1994 (Lpo 94)	6
<i>Svensk forskning om skolans fostransuppdrag</i>	6
Läraryrollens förändring över tid.....	6
Samhällets inflytande på skolans fostransuppdrag	8
Måluppfyllelse och fostran	8
<i>Utländsk forskning om skolans fostransuppdrag</i>	9
<i>Teoretiskt förhållningssätt</i>	9
Metod	10
<i>Vetenskaplig ansats och metodiskt redskap</i>	10
<i>Genomförande</i>	11
<i>Urval</i>	11
Skolor och respondenter	12
<i>Analys och bearbetning</i>	13
<i>Tillförlitlighet och giltighet</i>	13
Resultat	13
<i>Analys av utsagor</i>	14
<i>Likheter och skillnader</i>	19
Pedagogernas uppfattning om fostransuppdragets omfattning.....	19
Pedagogernas uppfattning om orsaker till ett ökat fostransuppdrag	20
Pedagogernas uppfattning om hur fostransuppdraget/läraryrollen har förändrats.....	21
Pedagogernas uppfattning om hur fostransuppdraget påverkar måluppfyllelsen	21
Diskussion	22
<i>Metoddiskussion</i>	23
<i>Resultatdiskussion</i>	23
Fostransuppdragets omfattning.....	23
Fostransuppdragets/läraryrollens förändring.....	24
Fostransuppdraget och måluppfyllelsen	25
<i>Didaktiska konsekvenser</i>	26
<i>Fortsatt forskning</i>	26
Referenslista	27
Bilaga 1.....	29

Inledning

Få yrkesgrupper är väl så intressanta i andras ögon som lärare. De flesta har åsikter i ämnet och ofta är det inte det positiva som kommer fram. En inte helt ovanlig replik är: "Lärare kan ju knappt lära barnen läsa längre!" Dessa kommentarer kommer från både media och allmänheten. Samtidigt rapporterar media att andelen elever som inte når målen i år 5 ökar. Vi har funderat över detta då vi ute i verksamheten lagt märke till att mycket tid i skolan går åt till fostran.

Vi anser att det finns olika sätt att se på skolans fostransuppdrag. Pedagogerna ska bidra till att eleverna utvecklar egenskaper som gör dem till ansvarsfulla individer som klarar sig bra i vuxenvärlden. Dessutom ska pedagogerna bidra till att eleverna tillägnar sig vardagligt hyfs såsom att respektera varandra i klassrummet och att följa klassens och skolans regler. För oss är det en självklarhet att arbeta med värdegrund och fostran i skolan, men vi undrar om det tar så mycket tid från ämnesundervisningen att eleverna riskerar att inte klara av läroplanens mål? Som samhället ser ut idag där båda föräldrarna ofta arbetar heltid, så blir tiden med barnen mindre och orken tryter. Vår tanke är att detta leder till att många föräldrar får dåligt samvete och kompenserar detta med saker och "snällhet", d.v.s. de släpper på gränser och regler. Detta medför att kravet på skolan ökar ytterligare i avseende på delaktighet i barnens fostran, och därmed blir tiden till ämnesundervisning lidande.

Att höra en elev i år 1 säga till sin lärare att "Jag kommer att skratta den dan du dör", väcker tankar om vilka problem som kan finnas i skolan idag. Vi förstår att detta attitydproblem inte uppstått hos eleven utan anledning – det måste finnas bakomliggande orsaker till att eleven uttrycker sig på det viset. Har pedagogen kompetens att möta detta barn eller ligger det egentligen på någon annan yrkesgrupp? Det är otäckt att tänka på vad som kan hända om eleven inte får adekvat hjälp.

Vi har även hört av pedagoger att de tycker att fostran tar alldeles för mycket tid i anspråk. Dessa menar att mer tid borde läggas in i kursplanen för att ämneskunskaperna ska hinnas med.

Dessa två upplevelser fick oss intresserade av vilka uppfattningar pedagoger har om fostran i skolan kontra måluppfyllelse.

Syfte

Vårt syfte med undersökningen är att undersöka hur pedagoger ser på omfattningen av skolans fostransuppdrag idag jämfört med för 15 år sedan och om detta påverkar eller har påverkat måluppfyllelsen.

Frågeställningar

Hur ser lärarna på skolans fostransuppdrag idag jämfört med för 15 år sedan?

Hur har yrkesrollen förändrats, speciellt vad gäller fostransuppdraget?

Anser lärarna att fostransuppdraget påverkar måluppfyllelsen och i sådana fall i vilka avseenden?

Avgränsningar och begreppsanvändning

När vi i studien använder oss av begreppet skolan avser vi den obligatoriska skolan och då framförallt år F-6. Då vi talar om fostransuppdraget avser detta det uppdrag som pedagoger har i skolan idag, utifrån dagens läroplan Lpo 94, d.v.s. att i samarbete med hemmen fostra elever till att bli ansvarsfulla människor och goda samhällsmedborgare. Men vi menar även den fostran som pedagoger, i vår mening, ibland får ta över från hemmen. De gånger som vi nämner måluppfyllelse syftar vi på de kunskapsmål som skolverkets kursplaner menar att eleverna ska ha uppnått i år 5. I vår frågeställning till pedagogerna nämner vi kunskapsmålen i kärnämnena, men då endast två av de tolv pedagogerna skriver specifikt om dessa, avser studien istället skolans kunskapsmål generellt.

Bakgrund

I följande avsnitt kommer det att göras en genomgång av litteratur och forskning inom området ”fostran i skolan”.

Vad säger läroplanerna om fostran – då och nu?

”Fostran” väcker olika tankar och känslor beroende på vilka värderingar som läggs in i ordet. I Nationalencyklopedin hittade vi följande definition:

Den process genom vilken en människa, oftast en uppväxande, formas av den omgivande kulturen och dess olika institutioner, t.ex. familj, skola och arbetsplats; med en sociologisk term ofta kallad socialisation.

Begreppet ”fostran” nämns i den första folkskolestadgan i Sverige 1842. Den klargjorde att det svenska folket skulle fostras till kristna och goda samhällsmedborgare. Därefter finns begreppet med som en röd tråd genom kommande läroplaner. Med tiden blev ordet ”fostran” inte populärt i skolsammanhang och togs bort i 1969 års läroplan för grundskolan, Lgr 69, och ersattes med ”utveckling”. ”Fostran” kom dock tillbaka i nästföljande läroplan, läroplan för grundskolan 1980, Lgr 80. I rådande läroplan, Läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94, används ordet ”fostran” sparsamt och ersätts med ”socialisering” och ”värdegrundarbete”. Anledningen till detta kan vara att ordet ”fostran” associeras till normer och åtgärder som samhället inte står för idag (Fjellström, 2004).

Eftersom undersökningens fokus vilar på de förändringar som är skönjbara under de senaste 15 åren har vi valt att närmare studera fostransuppdragets formulering i de två senaste läroplanerna Lgr 80 och Lpo 94

Läroplan för grundskolan 1980 (Lgr 80)

Avsnittet om fostran i Lgr 80 börjar med orden ”*Skolan skall fostra*” (s.16). Det innebär bland annat att skolan ska fostra eleverna till att förstå och tillämpa demokratins värderingar. Skolans huvuduppgift är att förmedla de mänskliga rättigheternas betydelse såsom människors lika värde och människolivets okränkbarhet. Lgr 80 framhåller att skolan har ett gemensamt ansvar med hemmet för elevens fostran, dock betonas att huvudansvaret ligger på hemmen. Vidare kan man läsa att skolan ska stödja hemmet i dess fostran och kunna förvänta sig att hemmet stöttar skolans arbete (Lgr 80).

Läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet 1994 (Lpo 94)

I grunden förmedlar Lgr 80 och Lpo 94 samma budskap men Lpo 94 är betydligt vagare och mindre utförligt formulerad, vilket gör att mycket lämnas öppet för egen tolkning (Linné, 2001). I Lpo 94 kan man läsa att skolan ska bidra till att eleverna tillägnar sig de grundläggande värden som finns i samhället. I pedagogyrket finns en mängd åtaganden att beakta. Det ligger på pedagogens ansvar att ge eleverna de verktyg de behöver för att klara sin skoltid, men de ska också leda eleverna in i vuxen världen och fostra dem till att bli medvetna samhällsmedborgare. Det ligger i yrket att göra eleverna medvetna om alla människors lika värde, att öka förståelsen för andra människor och att hjälpa eleverna att utveckla empati. I läroplanerna (Lpo 94) står också att skolan skall vara ett stöd för hemmen i detta arbete - för att eleverna ska bli ansvarsfulla medborgare krävs att hem och skola arbetar tillsammans.

Svensk forskning om skolans fostransuppdrag

Vid genomförandet av vår undersökning insåg vi ganska snart att skolans fostransuppdrag och dess påverkan på måloppfyllelsen var ett svårt område att förankra i litteratur. Det finns varken nationell eller internationell forskning kring vårt specifika forskningsområde. Däremot är både fostran och måloppfyllelse undersökta var för sig.

Läraryrkets förändring över tid

Många av dagens pedagoger anser att läraryrket innehåller mycket annat än undervisning. Denna uppfattning är inte ny. Beckman (1919:115 i Landahl, 2006) konstaterade redan 1919 att tiden är full av nya uppgifter som läggs på skolan. På den tiden kunde en del av fostransuppdraget vara att kontrollera att eleverna var rena och att deras tänder var välsköta. En annan uppgift var att fostra eleverna till att vara sparsamma. Då hade läraren alltså roller som ”bankman” och ”tandhygienist” (Landahl, 2006). Ett läraruttalande visar att lärare även på 1960-talet hade många olika roller som, kan tyckas, inte hör till yrket:

Att undervisa är paradoxalt nog inte bara att upprätthålla undervisningen. Det är förberedelser och efterarbete. Det är utarbetande och rättning av skrivningar. Det är rastvakt, bönvakt och måltidsvakt. Det är ämneskonferenser, klasskonferenser, kollegier, sammanträden, klassmöten, föräldrakontakter. Det är fortbildningskurser och studiedagar.

Att vara lärare är att vara biktfader, utredningsman, intygsskrivare, rådgivare, åklagare, försvarsadvokat och domare (Skolvärlden 1966/19:1006 i Landahl, 2006).

Dessa roller talar lärare om även idag, men nu i termer av psykolog, kurator, polis och extraförälder, det vill säga roller som också idag går utanför lärares kompetensområde (Landahl, 2006).

Andersson (2004) menar att skolan idag får ta ett mycket större fostransansvar eftersom samhället ser annorlunda ut. Det mångkulturella samhället, stor arbetslöshet och många splittrade hem bidrar till att många barn idag är otrygga och mår dåligt vilket påverkar arbetet i skolan. Skolan måste skapa en trygg tillvaro för dessa barn (a.a.). En annan anledning till att arbetet idag är mer socialt betonat kan delvis bero på att det idag sker nedskärningar i elevvården samtidigt som de sociala problemen ökar i samhället. Detta påverkar givetvis skolan då denna sägs vara en avspiegling av vårt samhälle (Landahl, 2006).

Den senaste läroplanen, Lpo 94, klargör att skolan ska vara ett stöd för hemmet i dess fostran.

Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. Skolan skall därvid vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen. (Lpo 94 s.7)

Dessvärre upplever många pedagoger att de och skolan fått ta över mer och mer av detta ansvar från hemmen och att skolan inte längre bara är ett stöd (Tallberg Broman, 1998 & Thuresson, 2000). Samtidigt som pedagogerna anser att fostransuppdraget ökat så har resurserna i klasserna minskat. Förr fanns fler anställda med specialistkompetens som t.ex. specialpedagog och kurator på varje skola och nu läggs istället dessa sysslor på pedagogen. Detta bidrar till att det sociala ansvaret på pedagogen ökat samtidigt som förutsättningarna att klara av uppdraget minskat. Läraryrkets fokus har alltså förskjutits från kunskapsförmedling till att omfatta arbetet med elevernas sociala utveckling (Tallberg Broman, 1998; Andersson, 2004).

Andersson (2004) skriver att det är oerhört viktigt att skolan samarbetar med hemmen. Hennes uppfattning är att föräldrarna är de mest betydelsefulla personerna i ett barns liv oavsett hur stora deras egna problem är. Hon anser att det är viktigt att få till ett samarbete även om föräldrarna har problem med skilsmässa, sjukdom eller ekonomi. Att föräldrarna kanske har språksvårigheter eller andra värderingar än de som skolan står för, ska inte heller påverka samarbetet.

Tallberg Broman (1998) skriver att forskning visar att både pedagoger och föräldrar tycker det är svårt att veta var gränsen går när det gäller fostran i hem respektive skola. Oklarheterna ligger i vem som gör vad och vad lärare och föräldrar kan förvänta sig av varandra samt vilka krav som kan ställas på den andre parten. Hon anser att det finns en risk att eleverna far illa när de vuxna brister i kontroll och styrning.

Det har alltid funnits elever som brutit mot regler och ifrågasatt lärarens auktoritet. Landahl (2006) menar att lärare alltid, mer eller mindre, har haft auktoritet men sätten som de ifrågasatts på av elever har varit olika. I en artikel från 1930-talet av rektor Carl Svedelius kan man läsa att lögnen var det allvarligaste brottet i skolan eftersom denna kunde leda till svårare brott (Svedelius 1930:21 i Landahl, 2006). Detta var han inte ensam om att tycka. Flera filosofer, bl.a. John Locke, påpekade på 1600-talet att barn skulle uppfostras till att inte ljuga eftersom det var ett så allvarligt fel och att det ledde till fler brott. Lögnen ansågs höra samman med fusk, skryt, stöld och skolk eftersom dessa handlingar ansågs främjas av lögnen. Lögnen var alltså själva

roten till det onda (Landahl, 2006). Idag döljer inte dessa elever sitt handlande genom att ljuga utan de bryter regler och ifrågasätter lärarens auktoritet öppet. Förr blev läraren provocerad då en elev bröt en regel och vägrade stå för det. Idag provoceras läraren av att eleven står för sitt handlande (Landahl, 2006).

Samhällets inflytande på skolans fostransuppdrag

Ett sätt att förstå skolans och läraryrkets förändringar är att sätta skolan i relation till samhällsutvecklingen. Skolan förändras i takt med att samhället gör det, d.v.s. skolan är en spegel av samhället. Det innebär att de problem som existerar i samhället även återfinns i skolan. Anledningen till att dagens skola speglar samhället i större utsträckning än tidigare i historien är att såväl skola som samhälle har ökat i omfattning, då allt fler studerar och globaliseringen medför ett ökat flöde av människor (Landahl, 2006). Skolans fostransuppdrag går ut på att anpassa elever till att fungera i det samhälle som de lever i. Förr var det Gud, kung och fosterland som styrde de värderingar som genomsyrade samhället men idag däremot är det framgång, marknad och EU som är genomgående. Det är alltså samhället som bestämmer vilka värden och normer som barn och unga ska tillägna sig. Det är den vuxna världen som sätter tonen för dem. Vuxna är dessvärre inte alltid beredda att ta sitt ansvar i hur samhället ser ut och därför skylls problemen på yttre orsaker som till exempel att skolan inte klarar av sin uppgift (Fjellström, 2004).

Ytterligare en samhällsaspekt som påverkar barnen och skolan idag är kravet på den ökade levnadsstandarden, menar Fjellström (2004). Förr lärde sig barn av sina föräldrar och äldre släktingar att det krävdes hårt arbete för att få det man ville ha. Idag däremot lever vi i ett välfärdssamhälle där alla vill ha allting på en gång utan att behöva kämpa för det. Den generation som lever idag är inriktad på att njuta livets goda här och nu. Detta levnadssätt går inte ihop med den ökade konkurrensen på arbetsmarknaden och de krav som det ställer på en hög inkomst, menar Fjellström (2004). Många föräldrar idag har stora krav på sig själva och livet, de vill ha bra och välbetalda jobb, fina hem och perfekta barn. Viljan att ha en hög levnadsstandard har ökat kraven på familjerna. Båda föräldrarna måste yrkesarbeta för att upprätthålla standarden, vilket innebär mindre tid tillsammans med familjen. Samtidigt har föräldrar idag ett behov av att förverkliga sig själva och därmed krav på egen tid, vilket leder till mindre tid till fostran i hemmen. Konsekvensen av detta blir att kraven på skolans fostran ökar (Tallberg Broman, 1998).

Idag ska både vuxna och barn ha ett aktivt socialt liv fyllt av aktiviteter. Detta stressar barnen och det gör dem trötta och okoncentrerade när de kommer till skolan (Thuresson, 2000; Tallberg Broman, 1998). Forskning visar att föräldrar och då i synnerhet mammorna hade mer tid till sina barn förr. Då var mammorna en resurs för skolan och de kunde hjälpa till när behov fanns. Idag då båda föräldrarna arbetar finns inte denna möjlighet (Tallberg Broman, 1998).

Måluppfyllelse och fostran

Läroplanen (Lpo 94) och kursplanerna i kärnämnen svenska, matematik och engelska säger att det finns kunskapsmål som eleverna ska ha uppnått i slutet av det femte respektive det nionde skolåret. Lpo 94 gör tydligt klart att pedagogens roll är att guida eleverna dels mot kunskaper i hur man uppför sig som goda samhällsmedborgare och dels mot att tillägna sig ämneskunskaper. Även skollagen 2 § gör klart att skolan ska ge eleverna såväl kunskaper och färdigheter som att utveckla deras förmåga att bli ansvarskännande människor och samhällsmedborgare (Skollagen). Som tidigare beskrivits i avsnittet ”Avgränsningar och begreppsanvändning” avser vi uppfyllelse av kunskapsmål då vi skriver måluppfyllelse.

För att elever ska kunna tillägna sig kunskaper och färdigheter krävs att de har en trygg och lugn miljö med rätt förutsättningar. Skolan ska sträva efter att skapa en sådan miljö för eleverna i skolan. Skola och hem ska samverka till att eleverna tillägnar sig en god självkänsla och trygghet i sig själva (Lpo 94). Svensson (1998 i Bergman & Lust, 2004) menar att huruvida elever når målen eller inte beror inte enbart på om eleven är begåvad utan även på dess självkänsla och inre trygghet.

Elevers möjlighet att tillägna sig kunskaper kan begränsas av att de har för mycket annat att tänka på under lektionerna. Tankar på hemsituationer och kompisrelationer kan ta så mycket av elevernas energi att de inte kan tillägna sig ämneskunskaper på ett tillfredsställande sätt (Nyberg, 2002 i Bergman & Lust, 2004). Detta kräver att man omprövar den pedagogiska verksamheten och tvingas tänka i nya didaktiska banor. Det är därför upp till skolan och läraren att arbeta med frågor som kan hjälpa eleven att bearbeta sina tankar och funderingar så att eleven får den trygga inlärningsmiljö som eleven har rätt till (Lpo 94).

Utländsk forskning om skolans fostransuppdrag

Forskning från USA visar att pedagoger även där har liknande uppfattning om arbetet i skolan som pedagoger i Sverige. Evans (2004) har under de senaste tio åren besökt nästan 600 skolor med olika sociala förutsättningar och han har intervjuat pedagoger och rektorer om skolsituationen. De rapporterar att elever idag är svårare att nå och undervisa och deras motivation och uppmärksamhet är svårare att upprätthålla. Elevernas språk och beteende är mer provocerande och dessutom kryper detta allt längre ner i åldrarna. Pedagogerna vittnar om att de alltid har arbetat med elever som inte är skolmogna, som har koncentrationssvårigheter eller som är svåra att intressera och motivera, men de har aldrig tidigare haft så många elever med denna problematik. De berättar att beteendeproblem redan märks i förskolan och följer sedan eleven genom hela skoltiden (a.a.).

Föräldrarna och samhället tas upp som anledning till problemen. Evans (2004) menar att många föräldrar är så fokuserade på sig själva att de ignorerar barnens behov till förmån för sina egna. Han vinklar det även åt andra hållet då han skriver att föräldrar har det tufft idag. Många kämpar för att göra sitt bästa i ett samhälle som ställer höga krav och där föräldern känner sig osäker. Undersökningen visar även att både de som arbetar professionellt med barn och föräldrar delar åsikten att många skaffar barn innan de är mogna att ta ansvar för dem. De föräldrarna är för tillåtande, de släpper på gränser och regler och de lär dem inte längre goda värderingar. En annan uppfattning som de delar är att skilsmässor sker för lättvindigt idag (a.a.).

Teoretiskt förhållningssätt

Vi har i undersökningen valt att utgå ifrån ett sociokulturellt perspektiv då detta perspektiv stämmer överens med studiens syfte. Det sociokulturella perspektivet innebär att individen existerar i samspel med andra individer. För att människor ska kunna existera tillsammans med andra måste de ha begrepp om hur de ska uppföra sig i olika situationer. Människor lär sig saker i förhållande till andra människor (Evenshaug & Hallen, 2001). Det är här som fostran av barn kommer in. Även fostran är ett sorts lärande eftersom barn lär sig hur de ska bete sig i det samhälle som de lever i. Fostransuppdraget vilar såväl på hemmet som på skolan. Då fostran är en del av både livet och samhället kommer det sociokulturella perspektivet användas som teoretisk ram för undersökningen.

Säljö, en framstående forskare inom det sociokulturella fältet, har skrivit en avhandling och ett stort antal böcker inom ämnet. Han bygger sin forskning kring Vygotskij och hans tankar om den proximala utvecklingszonen. Vygotskij (i Säljö, 2000) menade att barn utvecklas bäst i förhållande till de vuxna i sin omgivning. Den vuxne ska finnas som en handledare och coach för att leda barnet på rätt väg. Barnet fostrar sig själv och den omgivande miljön påverkar hur resultatet blir. Om den sociala miljön ändras, ändras även barnets beteende. Det är viktigt att läraren hjälper till att skapa en miljö som på ett bra sätt utvecklar elevens handlingar (Vygotskij, 1999).

Säljö (2000) menar att lärande sker överallt och hela tiden, inte bara i skolan och i undervisningssituationer. Han menar också att det människor lär sig har ett nära samband med det samhälle de lever i. Det är samhället som styr vad som behöver läras in. Lärandet ser inte likadant ut nu som förr, sett ur ett historiskt perspektiv. Dock bidrar det historiska till det som lärs idag. Den historiska kunskapen förs vidare genom kommunikation, vilken är en viktig del av det sociokulturella perspektivet. Det är via kommunikation, både verbal och icke verbal, som barn och elever tillägnar sig kunskapen om hur de ska uppföra sig (Säljö, 2000).

Metod

I det här avsnittet redogörs för den metod som använts i undersökningen. Här beskrivs även hur genomförandet av studien gått till samt hur vi analyserat och bearbetat det material som samlats in. Det kommer även att finnas en presentation av studiens giltighet och tillförlitlighet. Sist i avsnittet redogörs för urvalet av medverkande pedagoger.

Vetenskaplig ansats och metodiskt redskap

Då vi är intresserade av olika pedagogers uppfattningar och upplevelser valde vi att arbeta utifrån en kvalitativ synvinkel. Kvalitativ analys används för att bearbeta uppgifterna från undersökningens deltagare. Analysens funktion är att upptäcka människors olika sätt att tänka, beskriva och uppfatta olika fenomen i sin vardag. Genom att läsa igenom utsagorna många gånger försöker forskaren hitta mönster i svaren. Det är inte respondenterna som kategoriseras utan deras uppfattningar (Kihlström, 2006).

Som kvalitativt redskap valde vi att använda self-report. Detta är en undersökningsmetod där respondenterna, i detta fall pedagoger, skriver en text utifrån sina erfarenheter och uppfattningar (Davidsson, 2006). Detta redskap valdes eftersom vi ville få fram pedagogernas uppfattningar och erfarenheter av ett visst fenomen, i detta fall skolans fostransuppdrag idag jämfört med för 15 år sedan. Vi vill också veta om pedagogerna anser att fostransuppdraget påverkar eller har påverkat måluppfyllelsen.

Vi valde self-report framför intervju för att inte riskera att färga respondenterna med vår förförståelse. Det är viktigt att de pedagoger som skriver texterna utgår ifrån sina egna erfarenheter och åsikter, eftersom det är de som ska komma fram i utsagorna. Vid användandet av self-report påverkas respondenterna inte av följdfrågor och en intervjuares närvaro, vilket kan ske i en intervjusituation. Även om man försöker att bortse från det man själv tycker i en viss fråga är det möjligt att man omedvetet ställer frågor och följdfrågor som kan få respondenterna att säga sådant som de tror att forskaren vill höra. Detta undviker man med self-report (Davidsson, 2006).

Ytterligare en orsak till det valda redskapet är att vi är av åsikten att vår studie gynnas av att pedagogerna får god tid på sig att fundera över sina erfarenheter. Med self-report kan pedagogerna i lugn och ro fundera över sina erfarenheter och skriva ner sin text. Vid en intervjusituation å andra sidan kan det hända att tystnaden som eventuellt uppstår när respondenten tänker blir obekvämt. Detta kan i sin tur leda till att följdfrågor ställs för fort vilket kan bidra till att svaren inte blir så uttömmande som behövs för att undersökningen ska bli så tillförlitlig som möjligt (Davidsson, 2006).

Genomförande

I self-reporten valde vi att ställa en övergripande fråga så att respondenterna inte skulle känna sig styrda i sitt skrivande. De ombads även att skriva sina namn på utsagorna så att de kunde kontaktas ifall det var något som behövde förtydligas eller kompletteras. Detta mötte inget motstånd. Vi intygade givetvis att deras namn inte skulle användas i undersökningen. Därmed är de namn som förekommer fingerade.

Den första kontakten med respondenterna tog vi vid ett personligt möte, där vi presenterade syftet med undersökningen och frågade om de var intresserade av att medverka. Att ta personlig kontakt tror vi gjorde att respondenterna lättare kunde motiveras att besvara frågeställningen. Alla tillfrågade pedagoger medverkade. Även missförstånd kunde undvikas då vi klargjorde frågeställningen och även self-report som verktyg för dem. Vi upplevde att vår frågeställning väckte intresse hos de tillfrågade pedagogerna. Vi lämnade ett brev (bilaga 1) i ett frankerat kuvert till de pedagoger som var intresserade av att delta i undersökningen. I brevet presenterades våra tankar om det valda ämnet och varför vi valt att undersöka detta. Där stod även frågeställningen som skulle besvaras. Det klargjordes också att pedagogernas utsagor skulle behandlas konfidentiellt vilket innebär att de anvisningar som humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet har utarbetat för forskningsetik vid samhällsvetenskaplig forskning följs. De beskriver fyra huvudkrav som alla forskare bör följa, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

Denna studie utgår från dessa fyra krav, vilka innebär att respondenterna informeras om syftet med uppsatsen och om deras uppgift i undersökningen (informationskravet). Respondenterna är informerade om att de själva bestämmer om, hur länge och på vilka villkor de vill medverka i undersökningen (samtyckeskravet). För att skydda respondenternas identitet har vi ändrat deras namn i rapporten (konfidentialitetskravet). Nyttjandekravet handlar om att insamlad information inte får nyttjas av andra intressenter (Vetenskapsrådet, 2002). Vi kommer därför efter avslutad sammanställning riva sönder utsagorna.

Nio av tio brev överlämnade vi till pedagogerna personligen. Ett brev skickades via e-post. De fick drygt en vecka på sig att skriva sin self-report och därefter sända den till oss i ett färdigfrankerat kuvert. Många valde dock att sända utsagorna till oss via e-post.

Urval

I undersökningen medverkar tolv pedagoger varav tio arbetar på tre olika skolor i Västra Götaland där en av skolorna ligger i en centralort och de andra två ligger på landsbygden. De övriga två arbetar på flera olika skolor. Totalt finns tio stycken utsagor då fyra av pedagogerna valde att skriva i par.

Sju av pedagogerna arbetar i år 4-6. Två av dem arbetar i år 1-3 och en arbetar med elever i år 1-6. En av pedagogerna arbetar som specialpedagog på sex olika skolor. Den tolfte pedagogen i undersökningen arbetar med livsfrågor med elever på flera skolor. Eftersom vi vill veta hur pedagogerna ser på fostransuppdraget idag jämfört med för 15 år sedan och om detta påverkar eller har påverkat måluppfyllelsen, valde vi att tillfråga deltagare med 15 års yrkeserfarenhet eller mer.

Skolor och respondenter

Här följer en kort presentation av de skolor och pedagoger som är representerade i undersökningen.

Skola A

Skola A är en liten landsbygdsskola som är belägen ett par mil utanför centralorten i en kommun med cirka 100 000 invånare. På skolan går cirka 80 elever i år F - 6. Få nationaliteter är representerade på skolan.

Anna är lärare i år 1-3. Hon har arbetat som lärare sedan 1979.

Britta arbetar i år 1-3 och har varit lärare sedan 1977.

Cecilia har arbetat som lärare sedan 1974 och är just nu klasslärare i år 6.

Skola B

Skolan ligger i ett litet samhälle någon mil utanför centralorten i en kommun med ca 100 000 invånare. På skolan går cirka 150 elever i år F – 6. Även på den här skolan är den kulturella mångfalden begränsad.

Diana har arbetat som lärare sedan 1974 och arbetar just nu i år 4

Emma har varit lärare sedan 1971. Hon är klasslärare i år 5.

Frida har arbetat som lärare sedan 1977. Just nu jobbar hon som ämneslärare i år 1-6.

Skola C

Detta är en mångkulturell skola med ca 200 elever där särskolan är lokalintegrerad. I grundskolan går elever i år 4 – 6. Skolan är belägen i en kommun med cirka 30 000 invånare och upptagningsområdet består av flera socialt tunga områden.

Gunilla har arbetat som lärare i år 4-6 sedan 1972.

Maria har arbetat som lärare i år 4-6 sedan 1974. Sedan ht 2007 träffar hon elever från många av kommunens skolor och arbetar med livsfrågor. Skola C är en av skolorna.

Inger har arbetat som lärare i år 4-6 sedan 1978. Hon arbetar sedan 1994 på skola C.

Johan har varit verksam som slöjdlärare i år 3-9 sedan 1976. Han arbetar dessutom i mobbningsteamet på skolan. Johan arbetar även enskilt med utåtagerande barn.

Karin har arbetat i skolan sedan 1979 och är lärare för barn med svenska som andraspråk sedan 1997. Hon arbetar dessutom i mobbningsteamet på skolan.

Lena har arbetat som specialpedagog sedan 1992 i ett skoldistrikt. Hon har ett förflutet som folkskollärare från 1968 och därefter speciallärare från 1985. Lena arbetar med elever från sex skolor varav skola C är en av dem.

Analys och bearbetning

Då respondenternas utsagor kommit in lästes de igenom för att skapa en helhetsbild av det som berättelserna handlade om. Efter det delades utsagorna mellan oss och lästes om flera gånger för att vi skulle finna djupet i varje enskild utsaga. Då det arbetet var utfört analyserades de olika texterna och det som var relevant för undersökningen skrevs ner, respondent för respondent. Därefter satte vi oss in i de olika analyserna för att se om det gick att hitta likheter och skillnader mellan de olika pedagogernas utsagor. Skillnaderna och likheterna analyserades och skrevs ner. Analyserandet har gjorts utifrån de frågeställningar som vi vill ha svar på i undersökningen.

Tillförlitlighet och giltighet

Tillförlitlighet innebär att de mätningar som gjorts i en undersökning är riktigt gjorda (Thurén, 1991). Tillförlitligheten i en undersökning gjord med self-report som metod har en styrka i att de deltagande pedagogerna har tid på sig att tänka igenom och reflektera över frågeställningen och sina svar. Viktigt för tillförlitligheten i en self-report är också att den text som ges till respondenterna är noggrant formulerad så att den inte går att missuppfattas, eftersom det normalt sett inte finns någon möjlighet att återknyta och förtydliga när pedagogerna väl fått frågeställningarna (Kihlström, 2006; Davidsson, 2006). Vi anser att risken för missförstånd minskat då respondenterna har ombetts att skriva sitt namn på sin utsaga ifall ett förtydligande skulle behövas.

En studies giltighet, validiteten, handlar om att man verkligen undersöker det som man tänkt undersöka. Det är också viktigt att det mest lämpade forskningsredskapet används (Kihlström, 2006). Vi anser att dessa krav uppfylls då vi med self-report som verktyg undersöker pedagogers uppfattning om skolans fostransuppdrag idag jämfört med för 15 år sedan, och om det påverkar eller har påverkat måluppfyllelsen.

Eftersom vi valt att jämföra fostransuppdragets omfattning idag mot för 15 år sedan så har det fallit sig så att alla respondenter har erfarenheter ända från 1970-talet. Detta medför att vi inte vet hur yngre pedagoger tänker om fostransuppdraget idag.

Resultat

I följande avsnitt kommer det att redogöras för det resultat som kommit fram i undersökningen. Avsnittet är uppdelat i en enskild analys av respondenternas utsagor och en redogörelse för de olikheter och likheter som vi hittat.

Analys av utsagor

Anna och Britta, skola A

Anna och Britta valde att skriva en gemensam utsaga utifrån frågeställningen. De två pedagogerna menar att eftersom barns omsorgstid har ökat under de 15 senaste åren så har även fostransuppdraget ökat i omfattning i både skola och barnomsorg: "Barnens omsorgstid har ju ökat så självklart har vi fått ta över mer fostran i barnomsorg och skola." De skriver att de försöker "baka in" så mycket fostran som möjligt i undervisningen genom samtal och etiklektioner: "Vi försöker att baka in det i undervisningen genom samtal och etiklektioner men det är också ett arbete som ständigt pågår." Deras åsikt är emellertid inte att fostransuppdragets omfattning påverkar elevernas måluppfyllelse på ett negativt sätt. De tror istället att det är andra orsaker som ligger till grund för att alla elever inte når läroplanens mål: "Det är nog mer komplicerat än så när målen inte nås."

Cecilia, skola A

I sin utsaga menar Cecilia att fostransuppdraget i skolan alltid varit av stor vikt. Hon anser även att det tagit och tar en hel del tid i anspråk: "Jag tycker att fostransuppdraget alltid har varit viktigt och tagit en hel del tid i anspråk." Dock menar Cecilia att tidsåtgången bestäms av den grupp elever som man har i klassen vid det aktuella tillfället, dvs. klassens sammansättning. Dessutom spelar elevernas hemförhållanden en stor roll för hur mycket tid en pedagog måste lägga på fostran, menar hon: "Det är enligt min uppfattning två viktiga faktorer (hemförhållanden och klassammansättning, vår anmärkning) som avgör hur mycket tid man lägger på fostran." Trots att hon menar att fostran tar både tid och energi så tror hon inte att måluppfyllelsen påverkas negativt. "Trots det kan jag inte påstå att det påverkade eleverna på ett negativt sätt att nå målen i kärnämnen."

Diana, skola B

Diana anser att mycket av undervisningstiden går åt till att fostra eleverna: "När jag nu funderar över er frågeställning så tycker jag att mycket tid i skolan går till att fostra." Hon menar även att hon märker av en skillnad nu mot för 15 år sedan. I sin utsaga diskuterar Diana olika faktorer som hon tror kan vara orsak till att skolans fostransuppdrag ökat i omfattning.

Hon börjar med den förändrade familjebild som finns idag, med separerade föräldrar och växelvis boende för barnen. Olika regler i de olika hemmen menar hon påverkar eleverna negativt. "Det kan vara olika regler som gäller hos mamman och pappan." Likaså stämningen mellan föräldrarna lyfter hon som möjlig orsak till att fostransuppdraget ökat i skolan: "Föräldrarna kanske inte ens pratar med varandra och hur ska då barnet veta hur det ska bete sig när vuxna inte ens kan." Diana menar att elevernas splittrade familjeförhållanden och olika regler på olika ställen bidrar till att skolan får ta över mer fostran från hemmen. Hon menar att avsaknaden av vuxna som trygghet i hemmen bidrar till att läraren får bli den trygga vuxna som ger stabilitet: "Man märker ofta att barn från splittrade hem har mycket att fråga om. Läraren kan vara den stabile/a vuxna som ger svar." Diana menar även att familjesituationen påverkar elevernas läxläsning: "Läxorna blir inte alltid så bra gjorda, läroböcker och annat glöms i de olika hemmen."

Diana upplever att det idag finns fler okoncentrerade och splittrade barn i skolan. Hon funderar över om detta kan bero på den ökade användningen av data- och tv-spel: "Man upplever att det

finns fler okoncentrerade och splittrade barn nu än förr. Jag vet inte hur alla datorspel, tv-spel och liknande där det hela tiden händer något påverkar barnen.” Hon skriver också att barnen väljer att spendera mer tid vid datorn än med sina föräldrar: ”De (barnen, vår anmärkning) ägnar säkert mindre tid till att vara med föräldrarna och får då mindre fostringstid med dem.”

Den minskade måluppfyllelsen tror Diana beror på att fokus flyttats från kunskap till det sociala. Hon menar att mycket tid på utvecklingssamtalen går åt till det sociala samspelet istället för till kunskap och färdigheter: ”Föräldrarna tycker det (den sociala utvecklingen, vår anmärkning) är jätteviktigt och då kanske man inte hinner med att prata om kunskaperna och sätt att förbättra kunskapsresultaten.” Ändå menar hon att de mål som ska uppfyllas i skolan idag är tydligare än de var förr. Här lyfter hon de nationella proven som en orsak till att målen blivit tydligare.

”Målen är mer tydliga nu när vi har nationella prov. Man pratar mer om målen i klassen också. De (eleverna, vår anmärkning) vet vad som krävs av dem.”

Specialpedagogens frånvaro i skolan lyfter Diana som ytterligare en orsak till att elever inte når målen. Hon skriver att det för 15 år sedan fanns utbildade specialpedagoger på varje skola. Dessa kunde ägna sin tid till att hjälpa elever som hade det svårt i olika ämnen. På så vis kunde läraren ta hand om skolans fostransuppdrag medan specialpedagogen kunde ägna sig åt rena kunskapssituationer: ”Specialläraren behövde inte ägna tid till att uppfostra utan kunde mer ägna sig åt att undervisa...” Hon menar också att numer ser man bara specialpedagogen när någon elev har riktigt stora svårigheter.

Emma, skola B

Emma menar att läraryrket har ändrat karaktär under årens lopp och hon tycker att fostran tar mycket tid men att uppdraget alltid funnits med: ”Fostran tar mycket tid, men den har funnits med hela tiden.” Hon menar att skolan alltid har jobbat med t.ex. etiska samtal. De flesta äger rum i anslutning till att något har hänt som behöver redas ut. Hon menar att det idag även förekommer planerade samtal som tar upp mobbning, vänskap osv.: ”Idag har vi även planerade samtal, t.ex. ’tjej och killsnack’ där vi i mindre grupper kan prata om sådant som ligger nära barnen. Om vänskap, ensamhet, mobbning...”

Föräldrakontakten är något som Emma upplever bara blivit mer och mer positiv genom åren. Hon tycker att hon har en tätare kontakt med föräldrarna idag än när hon började sin lärarbana: ”Då var det inte många telefonsamtal på ett läsår.” Emma betonar vikten av en god kontakt med elevernas föräldrar: ”Föräldrakontakten är mycket viktig. Föräldrar och lärare strävar åt samma håll när det gäller uppfostran.”

Emma tar även upp utvecklingssamtalet, tidigare kvartsamtalet, och hur det förändrats över tid. Hon menar att kvartsamtalet var det tillfälle då man träffade föräldrar och fokus låg på hur eleven klarade sig rent kunskapsmässigt. Idag däremot, på utvecklingssamtalen, är föräldrarna mer intresserade av hur den sociala biten fungerar, enligt Emma: ”Där tar den sociala delen stor plats och jag upplevde och upplever att föräldrar oroar sig mer för den sociala biten (Har barnet kompisar? Är de snälla mot mitt barn?) osv. än för hur det går i de olika ämnena.” Dock menar hon att de nationella proven införande på 1990-talet har fört tillbaka lite av fokus på kunskaperna.

När det kommer till läroplanernas mål menar Emma att det finns alltför många elever som inte når målen idag. Hon tror dock inte att detta beror på att skolans fostransuppdrag tar för mycket

tid. Hon menar att det har med dagens samhälle att göra: ”Jag tror att det har med hela vårt samhälle att göra. Alltså ett samhällsproblem och inte i grunden ett skolproblem.”

Fritiden och dess aktiviteter tar allt större plats i familjers liv, menar Emma. Hon skriver att skolarbetet får stå tillbaka för träningar och matcher. Hon lyfter även datorn som en tidstjuv i sammanhanget och menar att föräldrar borde tillbringa mer tid tillsammans med sina barn även där: ”Tänk om föräldrarna använde lika mycket tid med sitt barn där (vid datorn, vår anmärkning) som ex. på fotbollen!” Familjeförhållandena i allmänhet idag är en annan aspekt som Emma belyser. Hon skriver att många familjesituationer är trassliga. Många barn lever idag i splittrade hem med varannanveckasboende och konflikter mellan föräldrarna som en del av sin vardag, menar Emma: ”Många barn lever i splittrade familjer. Ena veckan bor man hos mamma, andra hos pappa.” Den ökade levnadsstandarden är ett annat fenomen som Emma påtalar. De vuxna har fullt upp med jobb och att klara av sina egna liv så barnen får stå tillbaka, menar hon: ”Pressen på föräldrar är hård, från alla håll. Jobbet kräver sitt. Ingen vill dra ner på sin standard, istället höja den”.

Emma lyfter, som den enda av de 12 pedagogerna, segregationen i samhället som en anledning till den sjunkande måluppfyllelsen: ”Vi har ca en miljon människor med utländsk bakgrund. En del av dem har naturligtvis inte samma förutsättningar att klara av svenskan. Där har vi ytterligare ett samhällsproblem: segregationen.”

Frida, skola B

Frida tycker att skolans fostransuppdrag är relativt lika nu som för 15 år sedan. Hon menar att det finns en tendens i samhället att tycka att det var bättre förr och hon säger att om man tänker efter ordentligt så upptäcker man att det inte skiljer sig så mycket: ”Vi har en förmåga att säga att det var bättre förr och att det bara blir värre och värre, men när jag går tillbaka i tankarna tror jag att det är ganska lika.”

I sin utsaga berättar hon att det för 15 år sedan fanns barn som ”var mer än älskade” av sina föräldrar: ”De var föräldrarnas ögonstenar och fick göra precis som de ville.” Hon skriver att dessa barn kunde, enligt sina föräldrar, inte göra fel. För dessa barn innebar mötet med skolan och dess regler och normer en ordentlig krock: ”När de kom till skolans värld blev det en konflikt, inte bara mellan barn och personal, utan även med föräldrar.” Hon menar att samarbetet med föräldrarna till dessa elever blev lidande då de hade fritt spelrum i hemmen utan regler. Skolan ställde helt andra krav på dem eftersom de där var tvungna att följa gällande regler. Idag tycker Frida att det ser annorlunda ut eftersom föräldrar idag kämpar mer med sin uppfostran och att de söker skolans hjälp när uppdraget blir dem övermäktigt: ”Nu upplever jag många gånger att föräldrarna kämpar med sin fostran av barnen och söker vår hjälp när de inte klarar av det. Samarbetet är bra och föräldrarna förstår och försöker hjälpa till i den mån förmågan finns.”

Frida menar att föräldrar idag har det tuffare än vad de hade det för 15 år sedan. Hon skriver att det är så mycket som måste fungera för dagens föräldrar, det är arbete och självutveckling som står på schemat för de vuxna. Detta medför, enligt Frida, att det krävs att barnen är fostrade och klarar av att vara tillsammans med många olika människor: ”Inte så att de låter bli att fostra sina barn, nej eftersom allt med arbete och självutveckling för de vuxna i familjen måste klaffa, så krävs det att barnen är fostrade och klarar samvaron med många (och) olika människor.”

Frida tror att koncentrationsstörningar är ett större problem för många elever än dålig fostran. Hon tror att dessa störningar visar sig som dåligt uppförande: ”Jag tror att många fler elever har

problem med koncentrationsstörningar än med dålig fostran men detta visar sig som uppförandeproblem.” Hon menar även att det är svårare att nå målen idag än vad det var förr. Dessutom, skriver hon, har andelen barn med koncentrationsstörningar ökat och detta bidrar till att måluppfyllelsen sjunker. Hon tror att dessa störningar beror på olika saker såsom: stress, avsaknaden av lugn, det ökade informationsflödet i samhället och språksvårigheter.

Frida skriver i sin utsaga att hon inte anser att fostransuppdraget ökat i omfattning. Inte heller är detta orsaken till sämre måluppfyllelse, menar hon. Istället tar Frida, precis som Emma, upp samhället som en orsak. Hennes tolkning av samhällets betydelse är dock annorlunda. Frida anser att vårt samhälle som det ser ut idag, med mycket stress, kan bidra till att elever får koncentrationssvårigheter och att deras beteende i form av dåligt uppförande kan förväxlas med dålig uppfostran.

Gunilla, skola C

Gunilla beskriver hur samhället och skolan har förändrats från 1970-talet fram till nu. Hon menar att det då var fri uppfostran som rådde och att det ansågs fult att fostra både i skolan och hemma. Dock lärde sig barnen många grundläggande färdigheter eftersom de tillbringade mycket tid med de vuxna i familjen: ”Eleverna tillämpade mer hur man uppförde sig och, den fria uppfostran till trots, lärde man sig genom exemplens goda makt hur det skulle vara. Man kunde klä sig själv, kamma sig, tvätta sig...” Gunilla skriver vidare att synen på barnen var annorlunda då mot nu: ”De betraktades som människor av kött och blod inte som ett lyckat eller inte lyckat ‘projekt’.”

Vidare beskriver Gunilla 1980-talet som en tid då det var accepterat att fostra hemma och i skolan. Då ökade dock utbudet på TV och datorer var på intåg, vilket hon tror innebar att barnen fick mindre tid till att läsa och till att prata med vuxna: ”Detta knyckte tid från fokuseringen kring bokläsande och prattid med vuxna.” Gunilla anser också att pedagogens fokus ändrades: ”Samtidigt förflyttades fokus för pedagogen från ren kunskapsinläring till aktiviteter som främjade fostran och social kompetens.”

Gunillas uppfattning av 1990-talet är att mycket fokus i skolan lades på fostran: ”Då hade man hamnat för långt in på den inslagna vägen mot fostransidealet för att kunna vända. Det är vad man arbetar med nu – att ta tillbaka det uppdrag skolan hade att förmedla kunskaper och färdigheter.”

Gunilla nämner fyra orsaker till att måluppfyllelsen är sämre idag. Dels tar hon upp att det är för stort fokus på fostran istället för på kunskaper och färdigheter: ”Vi har inte släppt tillräckligt mycket på fostransuppdraget till förmån för att arbeta med kunskaper och färdigheter. Samtidigt måste ju det skapas en dräglig arbetsmiljö i klassrummet och skolan. Den balansakten är det ett konststycke att utföra.” En annan aspekt är att eleverna inte utmanas tillräckligt i till exempel svenska genom övriga ämnen. Gunilla tar här upp ”det fria arbetssättet” som en bidragande orsak till att det svenska språket inte utmanas tillräckligt: ”När vi började arbeta så, gjordes också läroböckerna om för att passa elevernas nivå t, ex, kom en uppsjö av bredvidläsningsböcker anpassade till att eleven skulle kunna läsa dem själva. Språket i dessa är knappast någon utmaning för att klara målen i svenska bättre.” Hon tar även upp föräldrarnas roll i problemet. Idag är det de icke uppfostrade 1970-talsbarnen som själva är föräldrar. Hon menar att de inte har kunskap om hur barn ska uppfostras. Dessutom skriver Gunilla att föräldrar idag har ett helt annat krav på egen tid än vad de hade förr.

Gunilla anser att skolans fostransuppdrag idag är för stort och att det måste minskas, vilket också är på väg: ”Det som händer idag är, att vi är på väg att renodla skolans uppdrag och måste också göra det, om vi ska komma åt att ägna tillräckligt mycket tid åt undervisningen.” Gunillas uppfattning är alltså att skolans fostransuppdrag påverkar måluppfyllelsen negativt i kärnämnen, men att det även är viktigt att, som Gunilla uttrycker det, ”tillämpa kärnämnenas färdigheter så att färdigheterna förfinas i studiet av de övriga ämnen”.

Maria

Maria har alltid trott på idén att trygga, harmoniska människor kan lära sig allt även om det tar olika tid: ”Allt är möjligt, det omöjliga tar bara längre tid.”

Maria anser att skolans fostransuppdrag har ökat och skriver att en av anledningarna till detta är att skolan idag tar emot många elever från familjer där samspel inte existerar och att många elever dessutom har flera hem och lever som ”veckonomader”. Hon konstaterar att ”en förälder kanske bryter ner vad den andre byggt upp under sin vecka”. Maria menar att detta påverkar eleven negativt.

Maria betonar att fostran aldrig får bli uppfostran, utan vissa grundläggande ”hyfs” och värderingar måste finnas innan de kommer till skolan. Hon menar att det inte är åldern som borde bestämma när ett barn ska börja skolan: ”Förr fanns begreppet ”skolmogen”, vilket hade sin betydelse. Biologisk ålder är ingen självklar gräns för att börja skolan. Dessutom kan, ju det i dagens skola, skilja nästan ett kalenderår på eleverna. DET märks ibland!”

Maria tror mycket på att arbeta med elevernas känslor och på att utveckla deras emotionella kompetens, vilket hon arbetar mycket med idag: ”En fostran jag tror mycket på är naturligtvis KÄNSLORESOR eftersom jag har det i mitt nya yrkesliv, även som klf (klassföreståndare, vår anmärkning) faktiskt.” Hon anser att hon arbetade med detta redan för 15 år sedan då hon började med ”Kompissamtal i ring”.

Maria avslutar sin berättelse med att skriva: ”Vi får ALDRIG ta över föräldraansvaret. Sova, äta, sköta hygien bl. a.”

Inger, skola C

Inger gick sin första kurs i fostran år 1990. Där insåg hon hur stort fostransuppdraget var som vilade på henne och på skolan. Med tiden har hon känt att det ansvaret har ökat: ”Antingen det är med ålderns rätt eller stigande visdom(?!), har jag – tyvärr – bara känt mer och mer av det ansvaret sedan dess.”

Inger berättar också att hennes lektionsplanering har ändrat karaktär från att ha varit otroligt kunskapsinriktad till att gå över till relationsinriktad, vilket hon anser inte bara behöver vara negativt: ”Idag känns det dock som vi lägger mycket energi på att lösa placeringar i klassrum, konflikter mellan föräldrar (!), språkbruk, allmänna regler (=hyfs!) etc. och inte alls så mycket energi på själva kunskapsinhämtandet.”

Inger arbetade tidigare på en mindre skola på landsbygden. Då hon jämför den skolan med den i samhället där hon arbetar idag menar hon att det är en otrolig skillnad på fostransuppdragets omfattning. Det märks en tydlig skillnad på atmosfär och attityd på de båda skolorna.

Inger anser att skolans fostransuppdrag idag är så stort att det påverkar måluppfyllelsen negativt, men att det skiljer sig från skola till skola, mycket på grund av elevsammansättningen.

Johan och Karin, skola C

Johan och Karin, som är det andra par som valt att skriva en gemensam utsaga, skriver att det för 15 år sedan fanns lika många svagpresterande elever som det gör idag. Skillnaden anser de är att dessa barn dokumenteras i större utsträckning idag. Däremot menar de att elevernas tålamod och inställning till saker har ändrats: "Uthålligheten ("orka") och attityden ("vem bryr sig") har förändrats till det sämre."

Johan och Karin upplever att det idag finns fler elever med trassliga hemförhållanden vilket gör att skolan får ansvara för både frukost och läxläsning: "Vi får fler 'trasiga' barn och fler barn med avsaknad av normer i hemmet." De skriver också att vuxenkontakterna med mor- och farföräldrar är mindre idag vilket gör att eleverna har färre förebilder.

Johan och Karin är båda med i skolans mobbingteam, där de idag kan se hur dataspel och Internet påverkar eleverna: "Mobbning sker via Internet och mycket av detta får redas ut i skolan."

De anser att tiden i skolan som går åt till fostran har ökat och därför påverkar måluppfyllelsen negativt: "Även år 1992 var skolans roll att fostra, men den delen har ökat och fler och fler osäkra och otrygga barn finns i skolan nu."

Lena

Lena anser att fostransbehovet är så stort på många skolor idag att det påverkar måluppfyllelsen negativt. Hon skriver att för 15 år sedan var skolans fostran ett komplement till hemmets fostran. Hon menar att skolan förväntas idag att undervisa och att ta ett allt större ansvar när det gäller fostran - där hemmen brister ska skolan ta över: "Om en elev inte är fostrad i dag, så förväntas vi klara både det och undervisningen. Vi ska granska verksamheten och kunna anpassa oss så att alla elever får vad de behöver."

Eftersom Lena arbetar som specialpedagog i flera skolor har hon insyn i skillnaderna mellan skolorna. På de skolor som har de största bekymren, anser hon dock att personalen är mycket duktig på att hantera dessa.

Lenas uppfattning om fostransuppdraget är att hemmet och skolan har olika ansvarsområden: "Att fostra barnen i grupp tycker jag tillhör skolans uppdrag. Hemmet måste ansvara för grundläggande individuell fostran under hela skoltiden!"

Hon skriver att det inte bara är en elev som drabbas då fostran i hemmet är bristfällig utan "det tär på både kamrater och vuxna när den grundläggande individuella fostran brister"!

Likheter och skillnader

Pedagogernas uppfattning om fostransuppdragets omfattning

I texterna framkommer att av de pedagoger som vi frågat anser de flesta att fostransuppdraget har ökat i omfattning. Det är Anna, Britta, Diana, Gunilla, Maria, Inger, Johan, Karin och Lena som

ger uttryck för detta. Inger skriver att hon 1990 gick sin första kurs i fostran och att hon där insåg hur stort det fostransuppdrag var som vilade på skolan och på henne. Med tiden har hon känt att det ansvaret har ökat. Lena, som har samma uppfattning om fostransuppdragets omfång, skriver att fostran i skolan var ett komplement till hemmets fostran för 15 år sedan. Idag däremot förväntas skolan undervisa och samtidigt ta större ansvar vad gäller fostran – där hemmen brister ska skolan nu ta över: ”Om en elev inte är fostrad idag, så förväntas vi klara både det och undervisningen.”

Cecilia, Emma och Frida har alla en annan uppfattning av fostransuppdragets omfattning. De två förstnämnda anser att fostransuppdraget i skolan alltid varit av stor vikt. De menar även att det tagit och tar en hel del tid i anspråk. Frida nämner inte hur hon upplever fostransuppdragets omfattning men hon tycker att skolans fostransuppdrag är relativt lika nu som för 15 år sedan men att vi gärna vill tro att det var bättre förr: ”Vi har en förmåga att säga att det var bättre förr och att det blir värre och värre, men när jag går tillbaka i tankarna tror jag att det är ganska lika.”

Pedagogernas uppfattning om orsaker till ett ökat fostransuppdrag

Av de pedagoger som anser att fostransuppdraget ökat i omfattning har alla utom Anna och Britta, som skrivit tillsammans, uttryckt att elevernas hemförhållanden är en av anledningarna till att fostransuppdraget ökat i skolan. Det som tas upp angående hemförhållandena är att många barn lever i flera hem för att föräldrarna är separerade. I de olika hemmen kan det vara dålig stämning mellan föräldrarna och olika regler kan förekomma. En annan orsak som nämns är att normerna i hemmen är bristfälliga och att det inte finns något samspel mellan familjemedlemmarna. Maria skriver: ”Idag får vi ta emot sååå många elever från familjer, där samspel ej existerar. Många barn har dessutom flera hem?! och lever som veckonomader!!” Detta tror Maria påverkar eleven negativt. Även Diana anser att elevernas splittrade familjeförhållanden och olika regler på olika ställen bidrar till att skolan får ta över mer av fostranstiden från hemmen. Hon menar också att avsaknaden av vuxna som trygghet i hemmen bidrar till att läraren får bli den trygga vuxna som ger stabilitet.

Det som Diana nämner om att många barn idag inte har någon nära relation med vuxna som till exempel mor- och farföräldrar uttrycker även Gunilla, Johan och Karin kan vara en orsak till att fostransuppdraget har ökat. De anser att eleverna på så sätt har färre vuxna förebilder. Anna och Britta tycker att barnens ökade omsorgstid är orsaken till att skolan idag får ta större ansvar för elevens fostran. Emma och Frida menar att föräldrar och skola strävar åt samma håll när det gäller fostran. Emma upplever att samarbetet med föräldrar idag är bättre än det var förr och att det här samarbetet är viktigt för elevernas framgång i skolan. Men de säger också att dagens familjer har ökade krav på sig och att trassliga förhållanden leder till fler splittrade barn. Emma lyfter även den ökade levnadsstandarden som ett problem. Folk strävar hela tiden efter att höja sin standard och detta går ut över barnen, menar Emma.

Cecilia som inte anser att fostransuppdraget har ökat, skriver att klassens sammansättning i kombination med hemförhållanden avgör hur mycket tid som går åt till fostran i skolan. Även Inger anger detta som en solklar orsak, då hon jämför sitt arbete på olika skolor. Även om övriga pedagoger inte klart uttrycker att klassens sammansättning är av betydelse för fostransuppdragets omfattning tycker vi oss kunna läsa detta mellan raderna då de t.ex. skriver att trassliga hemförhållanden påverkar arbetet i skolan.

Pedagogernas uppfattning om hur fostransuppdraget/läraryrollen har förändrats

Emma, Inger, Johan, Karin och Lena skriver i sina utsagor hur de upplever att fostransuppdraget har förändrats. Emma menar att skolan alltid har jobbat med till exempel etiska samtal. De flesta äger rum i anslutning till att något har hänt som behöver redas ut. Hon menar även att det idag också förekommer planerade samtal som tar upp mobbning, vänskap o.s.v. Inger beskriver sitt arbete i klassrummet idag som mycket relationsinriktat istället för kunskapsinriktat vilket hon anser inte bara behöver vara negativt. Hon skriver: "Idag känns det dock som vi lägger mycket energi på att lösa placeringar i klassrum, konflikter mellan föräldrar (!), språkbruk, allmänna regler (=hyfs!) etc. och inte alls så mycket energi på själva kunskapsinhämtandet." Johan och Karin upplever att det idag finns fler elever med trassliga hemförhållanden vilket gör att skolan får ansvara för både frukost och läsläsning. Lena menar att skolans fostransroll idag många gånger inte längre är att komplettera hemmets fostran utan att ta över den. Maria betonar dock starkt att skolans fostran aldrig får ta över hemmets uppfostran. "Vi får ALDRIG ta över föräldraansvaret. Sova, äta, sköta hygien bl. a."

Johan och Karin anser även att datorspel och Internet påverkar många av dagens elever och att mobbning som sker via Internet får redas ut i skolan. Även Emma tar upp problematiken med datoranvändandet. Hon menar att föräldrar borde spendera lika mycket tid med barnet vid datorn som de gör vid barnets organiserade fritidsaktiviteter som t.ex. fotbollsträning. Detta för att få mer tid med sitt barn men även för att ha koll på vad datorn används till. Diana däremot lägger ansvaret på barnet och menar att det ägnar mindre tid till att vara med föräldrarna till förmån för datorn.

Pedagogernas uppfattning om hur fostransuppdraget påverkar måluppfyllelsen

Alla pedagoger utom en som medverkat i undersökningen är överens om att måluppfyllelsen är sämre nu än den var förr och de har alla sina uppfattningar om vad som kan ha bidragit till det. Dessa uppfattningar skiljer sig något mellan pedagogerna.

Anna och Britta skriver att de tror att orsakerna till den sjunkande måluppfyllelsen är mer komplicerade än att det skulle bero på att skolans fostransuppdrag är för stort. Dessvärre går de inte närmare in på vad de tror kan vara orsak till detta. Cecilia och Emma anser också att fostransuppdraget inte är så stort att måluppfyllelsen skulle påverkas av detta. Cecilia medger dock att fostran tar mycket tid och energi men hennes erfarenheter säger att det inte påverkar måluppfyllelsen. Emma menar att den sjunkande måluppfyllelsen beror på problem i samhället och hävdar att det i grunden inte är ett skolproblem.

I stort sett alla pedagoger som medverkat nämner på något sätt dagens familjer och deras komplicerade situation som en bov i dramat. Emma menar att ökad press på eleverna i form av struliga hemförhållanden med separerade föräldrar och konflikter dem emellan gör att barnen blir splittrade och detta följer eleverna till skolan. Även Diana och Gunilla lyfter elevernas hemsituation som orsak till att målen inte nås. Diana menar att informationen mellan föräldrar, när det förekommer varannanveckasboende för eleverna, inte fungerar. Som exempel på detta nämner hon att läxor glöms i de olika hemmen.

Familjers fritidsintressen står högre i kurs än skolarbete idag, skriver Emma i sin utsaga. Träningar och liknande kommer i första hand, läxor och skolarbete i andra hand, menar hon.

Dessutom är Gunilla, Frida och Emma av den uppfattningen att dagens föräldrar ställer högre krav på egen tid än de gjorde förr. Föräldrarna vill utveckla och förverkliga sig själva, vilket kan medföra att barnen och deras behov kommer i andra hand.

Emma lyfter, som enda pedagog i undersökningen, det faktum att det i Sverige idag finns många barn och ungdomar som inte har förutsättningar att nå målen i grundskolan eftersom de har en annan etnisk och språklig bakgrund. Hon tror alltså att segregationen i samhället är en orsak till att måluppfyllelsen sjunker. Det kan tyckas märkligt att det endast är en pedagog av tolv som tar upp detta som en orsak till sänkt måluppfyllelse, då vi vet att hälften av pedagogerna arbetar på mångkulturella skolor.

Diana och Gunilla menar att det idag är för stort fokus på fostran i skolan och att detta i sin tur leder till att kunskaper och färdigheter får stå tillbaka. De hävdar att elever inte utmanas tillräckligt samtidigt som de menar att kunskaper och färdigheter inte prioriteras av föräldrarna heller. Gunilla anser även att elever idag inte utmanas tillräckligt mycket i alla skolans ämnen: ”Jag tror alltså att måluppfyllelsen i kärnämnen inte bara har med fostringsuppdraget att göra utan också med att vi måste tillämpa kärnämnenas färdigheter så att färdigheterna förfinas i studiet av de övriga ämnena.”

Diana lyfter som enda pedagog att skolans bristande resurser bidrar till att måluppfyllelsen sjunker. Hon menar att när det fanns specialpedagoger stationära på skolorna så kunde dessa ägna sig åt det rent kunskapsmässiga medan den ordinarie pedagogen kunde sköta fostran och undervisning samtidigt. Frågan kan ställas varför ingen av de andra pedagogerna tagit upp detta i sina utsagor. Kanske har de inte sett problemet ur den vinkeln eller är det så att de inte ser frånvaron av specialpedagoger som en anledning till sämre måluppfyllelse?

Johan, Karin, Gunilla, Inger, Maria och Lena hävdar alla att skolans fostransuppdrag har blivit så stort genom åren att måluppfyllelsen påverkas negativt. De skriver att fostransuppdraget givetvis alltid funnits med i bilden men andelen otrygga och osäkra barn har ökat och därför har även fostransuppdraget ökat.

Johan och Karin menar att det finns precis lika många svagpresterande barn idag som det fanns för 15 år sedan. Skillnaden mellan idag och då är att skolan har blivit bättre på att dokumentera dessa elever. De ser även en förändrad attityd hos dagens elever. De menar att attityden hos elever idag går ut på att man inte orkar göra någonting som man inte tycker är roligt. Frida däremot menar att det idag finns fler svagpresterande elever än förr. Hon tror dock att detta beror på koncentrationssvårigheter och att dessa yttrar sig som beteendeproblem.

Diskussion

I det här avsnittet kommer vi att diskutera resultatet som undersökningen visat. Vi kommer här att sammanföra resultatet med tidigare forskning och egna reflektioner. En diskussion om den använda metoden kommer också att finnas i detta avsnitt.

Resultatdiskussionen kommer att delas in under tre rubriker istället för fyra som i resultatet. Detta görs eftersom vi i diskussionen inte kan dela på pedagogernas uppfattningar om fostransuppdragets omfattning och om det har ökat. Dessa två hamnar alltså under samma rubrik, dvs. fostransuppdragets omfattning. Därefter diskuteras fostransrollens eller kanske främst

lärarrollens förändring. Avsnittet avslutas med en diskussion om huruvida fostransuppdraget påverkar måluppfyllelsen eller inte.

Metoddiskussion

Verktyget self-report hade vi tidigare bara kommit i kontakt med i metodlitteratur. Vi valde att ha en stor öppen frågeställning för att inte styra respondenterna. Dock har vi noterat i efterhand att våra åsikter framkommer i presentationen. Detta kan ha färgat respondenterna i deras utsagor, men då de har många års erfarenhet från skolans värld så tror vi att de är säkra i sin uppfattning och inte har påverkats nämnvärt.

Att ha en öppen frågeställning visade sig vara lyckat, då vi fått många omfattande utsagor där våra enbart tänkta frågeställningar blivit besvarade. Andra har inte varit lika uttömmande. Dock tror vi på self-report som redskap eftersom pedagogerna får gott om tid på sig att fundera över sina uppfattningar.

Vi har båda läst igenom alla berättelser flera gånger och tillsammans har vi sedan analyserat dem. Skrivningen har skett både individuellt och gemensamt. Då vi skrivit själva har vi senare gått igenom texten tillsammans, diskuterat den och ibland skrivit om. Detsamma gäller litteraturen. Den har vi delat upp, men då vi hittat relevant litteratur har vi båda läst den. Just att hitta bakgrundslitteratur som passar vår undersökning har varit det svåraste, särskilt vad gäller fostransuppdragets påverkan på måluppfyllelsen. Vi hoppas dock att vår undersökning kan utgöra ett underlag i vidare forskning.

Resultatdiskussion

Fostransuppdragets omfattning

De flesta pedagoger i undersökningen anser att fostransuppdraget har ökat i omfattning. Landahl (2006) skriver att många lärare idag anser att läraryrket fått en mer social karaktär, vilket vi tolkar som att även han anser att fostransuppdraget har ökat i omfattning. Dock svarar vissa respondenter i undersökningen att fostransuppdragets omfattning är lika stor nu som för 15 år sedan. Vad beror då skillnaderna i pedagogernas uppfattningar på huruvida fostransuppdraget ökat eller inte?

En anledning kan vara den aktuella skolans upptagningsområde och de sociala förutsättningar som är representerade där. På många ställen idag ser samhället annorlunda ut än för 15 år sedan. Eftersom skolan är en avbild av samhället, återfinns dess problem i skolan. Idag återspeglas dessutom samhället i skolan mer än någonsin eftersom både skola och samhälle blivit större genom att fler studerar och att globaliseringen medför ett större flöde av människor (Landahl, 2006). Vi vet att de pedagoger i undersökningen, som arbetar på en skola med elever från flera socialt tunga områden och där cirka 30 % av eleverna är flerspråkiga, anser att fostransuppdraget har ökat. Bland övriga pedagoger däremot, som arbetar på skolor med relativt små och socialt "lugna" upptagningsområden och med få elever med annan etnisk bakgrund än svensk, anser alla utom en att det inte ökat nämnvärt. Av detta kan slutsatsen dras att skolans upptagningsområde i kombination med de sociala förutsättningar som finns där bidrar till hur mycket tid skolan behöver lägga ner på fostran. Detta eftersom individen lär sig hur den ska bete sig i relation till sin omgivning, det vill säga samhället och omgivningarna den lever i (Säljö, 2000).

Eftersom familjen är en del av samhället drar vi slutsatsen att det är anledningen till att samtliga pedagoger i undersökningen nämner hemförhållandena och elevsammansättningen i klassen som en stor bidragande orsak till ett ökat fostransuppdrag. Detta är en åsikt som även vi delar med pedagogerna. Om det i en klass finns många barn där hemförhållandena är trassliga och där eleverna saknar grundtrygghet måste pedagogerna lägga mer tid på fostran och skapa en trygg atmosfär än om majoriteten av klassens elever kom från trygga förhållanden. Det är skolans uppgift att skapa en sådan trygghet för eleverna (Andersson, 2004; Lpo 94). I undersökningen lyfter pedagogerna även många andra aspekter i hemförhållandena som påverkar fostransuppdraget. Bland annat tar man upp den ökade levnadsstandarden som orsak. Föräldrarna har inte tid att fostra sina barn eftersom båda måste arbeta, vilket innebär att barnen måste spendera mer tid i skola och skolbarnomsorg. Tallberg Broman (1998) skriver att eftersom viljan att ha en hög levnadsstandard är så stor, ökar kraven på familjen. För många är det idag viktigt att ha ett bra arbete och ett fint hem, även om det sker på bekostnad av barnen. En av pedagogerna skriver: "Ingen vill dra ner på sin standard, istället höja den." Vår åsikt är att detta citat representerar förhållningssättet hos många vuxna idag – mycket vill ha mer.

En annan aspekt som tas upp av pedagogerna och som vi instämmer i är att barn blir stressade av alla fritidsaktiviteter som de deltar i. Idag ligger det status i att ha ett socialt liv fyllt av aktiviteter. Tiden som barnen tillbringar med sin familj och sina släktingar är många gånger liten. Detta medför att tiden till fostran hemma blir liten och barnen får dessutom färre vuxna förebilder att lära sig av (Tallberg Broman, 1998 och Thuresson, 2000). Gunilla skriver om hur hon ser på att eleven hade mer tid med vuxna förr: "Eleverna tillämpade mer hur man uppförde sig och, den fria uppfostran till trots, lärde man sig genom exemplets goda makt hur det skulle vara. Man kunde klä sig själv, kamma sig, tvätta sig...". Vi anser att vuxna förebilder är av stor vikt för barnets utveckling, både socialt och kunskapsmässigt. För att kunna existera tillsammans med andra människor måste man veta hur man ska bete sig. Detta lär sig barnet bäst i samspel med föräldrar, mor- och farföräldrar och andra vuxna i dess närhet (Vygotskij i Säljö, 2000; Andersson, 2004).

Två av pedagogerna i undersökningen tar upp samarbetet med föräldrarna som ytterst viktigt för att elevernas skolgång ska bli så bra som möjligt. Läroplanen (Lpo 94) och Skollagen gör klart att det ska förekomma samarbete mellan hem och skola i fråga om både fostran och bildning. Vi anser att oavsett uppfattning om en elevs hemförhållanden så måste pedagogen komma ihåg att t.ex. mamma alltid är mamma för den eleven. Andersson (2004) menar att samarbetet med föräldrarna är oerhört viktigt eftersom de är de viktigaste personerna i barnets liv oavsett vilka svårigheter familjen har. En pedagog anser att skolan inte längre kompletterar hemmets fostran utan ibland även tar över den. En annan tar upp vikten av att skolan inte ska göra detta. Om pedagoger går in och tar över det grundläggande ansvaret för elevens fostran, d.v.s. hygien, mat, med mera så finns risken att föräldrarna inkompetensförklaras. Därför är det viktigt att ha klara och tydliga gränser för var hemmets ansvar slutar och skolans börjar (Andersson, 2004).

Fostransuppdragets/lärrrollens förändring

Om man jämför de två senaste läroplanerna Lgr 80 & Lpo 94 kan man se att skolans fostransuppdrag i teorin inte har förändrats nämnvärt. Som vi tolkar det så handlar förändringen i läroplanerna mest om omformuleringar och att Lpo 94 lämnar större utrymme för egen tolkning än Lgr 80. Flera pedagoger i undersökningen kopplar dock fostransuppdraget till lärrrollen och beskriver hur de upplever att denna har förändrats under de senaste 15 åren. De flesta pedagogerna i undersökningen anser att läraryrket förr handlade om att förmedla kunskaper i första hand och att fostra elever i andra hand. De upplever att det nu har blivit tvärtom, d.v.s.

fostran i första hand och kunskapsförmedling i andra hand. Pedagogerna menar att de nu lägger mycket mer tid på att få grupper att fungera och att lära barnen allmänt hyfs. Vår erfarenhet från verksamheten stämmer överens med detta sätt att se på saken. Om vi ser tillbaka på vår egen skoltid så upplever vi att klassrumsarbetet var mer kunskapsinriktat då om man jämför med nu. Även Tallberg Broman (1998) och Andersson (2004) menar att läraryrket förskjutits från kunskapsförmedling till social utveckling. Detta är egentligen inte konstigt med tanke på samhällsutvecklingen då barn idag tillbringar mer tid i skolan och på fritids och allt mindre tid hemma. Fostranstiden för föräldrarna minskar naturligtvis eftersom många barn och föräldrar bara träffas någon timme på kvällen. Då eleven fostrar sig själv i samspel med andra är det naturligt att skolan får ta ett stort ansvar vad gäller elevens sociala utveckling (Säljö, 2000).

Fostransuppdraget och måluppfyllelsen

I resultatet kan man se att uppfattningarna hos pedagogerna, om den sjunkande måluppfyllelsen påverkas av fostransuppdraget, går isär. Vissa menar att måluppfyllelsen inte alls påverkas av fostransuppdraget medan andra menar att det i allra högsta grad gör det. Varför meningarna skiljer sig så är en fråga som kan diskuteras vidare. Kan det ha att göra med hur man ser på fostransuppdraget och vilken skolans uppgift egentligen är? Vissa av pedagogerna menar att fokus ligger alldeles för lite på kunskaper och färdigheter och för mycket på hur de sociala bitarna fungerar för eleverna. Medan andra skriver att de inte alls tycker att fostransuppdraget som sådant påverkar elevernas måluppfyllelse. Oavsett vad man anser om de båda uppdragen så kan man inte, i läroplanen Lpo 94 och Skollagen, utläsa om det ena uppdraget väger tyngre än det andra. Dessa två, för skolan, styrande texter nämner fostran och inhämtandet av kunskap i samma mening och gör ingen annan skillnad än att skolan, i fostran, ska vara ett stöd för hemmet.

Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.

(Skollagen 1 kap. 2 §.)

Vår åsikt är att de båda uppdragen är lika viktiga, och att det inte behöver råda någon motsättning mellan kunskapsmål och fostransuppdrag. Till en viss gräns går dessa att förena, men om fostransuppdraget får för stora proportioner menar vi att måluppfyllelsen påverkas negativt. Som vi nämnt tidigare finns fler otrygga och trasiga barn i dagens skola än vad det gjorde förr. Dessa barn tar med sig sina tankar och problem till skolan och detta påverkar i vilken grad de kan ta emot de kunskaper som förmedlas (Nyberg, 2002 i Bergman & Lust, 2004).

Familjers fritidsaktiviteter är en bidragande orsak till den sjunkande måluppfyllelsen, menar några av pedagogerna i undersökningen. En av dem skriver att aktiviteterna är många och att de prioriteras framför barnens läxor. Detta ligger i tiden, det är på något sätt status att ha många olika fritidssysselsättningar. Detta gäller såväl vuxna som barn. Thuresson (2000) menar att barn stressas av alla aktiviteter och de blir okoncentrerade och trötta i skolan, vilket vi instämmer i. I verksamheten har vi stött på elever som varit så trötta efter helgens aktiviteter att de inte kunnat koncentrera sig på skolarbetet.

En pedagog lyfter bristen på resurser i skolan som en anledning till att måluppfyllelsen sjunker. Vi anser att det krävs mer resurser i skolan med tanke på hur skolan ser ut idag med många elever med ett annat modersmål än svenska och med fler barn med trassliga hemförhållanden. Tallberg Broman (1998) och Andersson (2004) skriver att det tidigare fanns fler pedagoger med

specialistkompetens på skolorna men idag läggs ansvaret på den ”vanliga” pedagogen. I takt med att behovet ökat så har resurserna till skolorna minskat vilket har bidragit till minskade förutsättningar för skolorna att klara sitt uppdrag.

Didaktiska konsekvenser

Syftet med undersökningen var att undersöka pedagogers uppfattning om fostransuppdragets omfattning idag jämfört med för 15 år sedan och om det påverkar eller har påverkat måluppfyllelsen.

Att se att pedagogernas uppfattningar skiljer sig mycket beroende på skolornas upptagningsområde får oss att förstå hur mycket samhället och familjen präglar en människa. Detta menar även Vygotskij (1999) då han skriver att barnet fostrar sig själv i den miljö som det befinner sig. Om miljön ändras så ändras även barnets beteende. Dessutom har nästan alla respondenter i undersökningen lyft hemförhållanden som en faktor som påverkar fostransuppdragets storlek. Detta tas även upp i litteraturen av Tallberg Broman (1998), Thuresson (2000), Landahl (2006), Fjellström (2004) samt av Andersson (2004). Vi anser att det är viktigt att föräldrarna blir medvetna om detta. Föräldrarna ska inte skuldbeläggas men de ska vara medvetna om hur det samhälle som vi lever i idag och hur rådande familjesituation påverkar barnen. Utefter det kan de sedan göra sina val. Därför anser vi att det är oerhört viktigt att få till ett samarbete med föräldrarna och göra klart vad vi kan förvänta oss av varandra. Detta menar även Andersson (2004) då hon skriver att inga omständigheter kring föräldrarna ska påverka samarbetet, eftersom de är de viktigaste personerna i barnets liv. Att inkompetensförklara dem genom att ta över den grundläggande fostran gagnar inte barnen.

Vi hoppas att denna undersökning ger ett underlag för diskussion där pedagoger, elever och föräldrar tillsammans resonerar kring skolans egentliga uppdrag. Det är kanske som Gunilla skriver ”vi är på väg att renodla skolans uppdrag och måste också gör det, om vi ska komma åt att ägna tillräckligt mycket tid åt undervisningen”. Med detta menar vi inte att skolan ska sluta arbeta med värdegrund och relationer. Tvärtom, det ingår i uppdraget, men den grundläggande fostran måste hemmen ta tillbaka och vi måste låta dem göra det.

Fortsatt forskning

I vårt resultat är hemförhållanden hela tiden återkommande som orsak till att skolans fostransuppdrag ökat samt till sämre måluppfyllelse. Som fortsatt forskning vore det intressant att se föräldrars och elevers syn på saken. Vad är deras uppfattning om hur skolan skulle kunna öka sin fokus på kunskaper istället för på det sociala?

Tack!

Vi vill framföra ett stort tack till de pedagoger som tagit sig tid att medverka i vår studie och delat med sig av sina erfarenheter och tankar. Utan Er hade vi inte kunnat undersöka detta intressanta område. Era berättelser kommer vi att bära med oss nu när vi själva ska ut i verksamheten. Dessutom vill vi tacka vår handledare Anita Varga som under arbetets gång uppmuntrat och framför allt trott på oss och vår undersökning. Ett stort tack även till våra respektive familjer och vänner som har stöttat oss med ord och barnpassning under hela studietiden. Utan Er hade vi inte varit lärare idag!

Referenslista

- Andersson, I. (2004) *Samverkan – för barn som behöver*. Stockholm: HLS förlag.
- Bergman, M & Lust, G (2004) *Trygg grupp = bra lärande – en studie i hur pedagoger säger sig arbeta för att ge barnen en trygg lärandemiljö*. Högskolan i Borås.
- Davidsson, B. (2006). Self-report - att använda skrivna texter som redskap. Dimenäs, J. (red.). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrkets olika dimensioner utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s.56-64). (Skrifter från Institutionen för pedagogik nr 2). Högskolan i Borås.
- Evans, R. (2004). *Family matters – How school can cope with the crisis in childrearing*. San Fransisco: John Wiley & Sons, Inc.
- Evenshaug, O. & Hallen, D. (2001). *Barn och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Fjellström, R. (2004). *Skolområdets Etik- en studie i skolans fostran*. Lund: Studentlitteratur.
- Kihlström, S. (2006). Fenomenografi som forskningsansats. Dimenäs, J. (red.) *Lära till lärare. Att utveckla läraryrkets olika dimensioner utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s.126-139). (Skrifter från Institutionen för pedagogik nr 2). Högskolan i Borås.
- Kihlström, S. (2006). Att undersöka. Dimenäs, J. (red.) *Lära till lärare. Att utveckla läraryrkets olika dimensioner utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s.176-188). (Skrifter från Institutionen för pedagogik nr 2). Högskolan i Borås.
- Landahl, J. (2006). *Auktoritet och ansvar – Lärares fostrans- och omsorgsarbete i historisk belysning*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Lgr 80, Skolöverstyrelsen. (1980) *Läroplan för grundskolan – allmän del*. Södertälje: Liber UtbildningsFörlaget.
- Linné, A. (2001). Moralfostran i svensk obligatorisk skola. Linde, G. (red.) *Värdegrund och svensk etnicitet*. (s. 26-53). Lund: Studentlitteratur.
- Lpo 94, Skolverket. (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Patel, R., & Davidsson, B. (1991). *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken – Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Tallberg Broman, I. (1998). *"Det är ändå jag som är pedagogen"* Förskollärares och grundskollärares föreställningar om barnen, föräldrarna och läraruppdraget i en ny tid. (Skrifter från Institutionen för pedagogik nr 646). Högskolan i Malmö.

Thurén, T. (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Thuresson, L. (2000). *Lärares uppfattning av fostran*. Högskolan i Borås.

Vetenskapsrådet. (2002). Humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.
URL:<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>
(dokumentet laddades ner 2007-02-11 kl. 14.45)

Vygotskij, L. (1999). Biologiska och sociala faktorer i uppfostran och undervisning. Lindqvist, G. (red.) *Vygotskij och skolan – Texter ur Lev Vygotskij's Pedagogisk psykologi kommenterade som historia och aktualitet*. (s. 19-30). Lund: Studentlitteratur.

http://www.ne.se/jsp/notice_board.jsp?i_type=1

Brev angående examensarbete

Vi är två studenter på lärarutbildningen på Högskolan i Borås som nu ska skriva examensarbete. Vi har valt att undersöka hur 10 lärare ser på skolans fostransuppdrag kontra måluppfyllelse i kärnämnen. Intresset för detta ämne har väckts genom olika erfarenheter då vi varit ute i verksamheten. Skolans fostringsuppdrag i samarbete med hemmen är tydligt och klart, men vi funderar över om skolan inte fått ta över för mycket av hemmens grundläggande fostran, och om detta i sin tur leder till en sämre måluppfyllelse i kärnämnen.

Den undersökningsmetod vi valt kallas self-report vilket innebär att Du i lugn och ro besvarar ett antal, av oss, formulerade frågeställningar genom att skriva en berättande text. Det är Dina upplevelser och erfarenheter som skall framgå i texten eller berättelsen.

Frågeställning

Idag talas det mycket om att många elever inte når målen i kärnämnen. Samtidigt har vi under vår verksamhetsförlagda utbildning sett att mycket tid i skolan går åt till grundläggande fostran. Därför är vi intresserade av hur Du ser på skolans fostringsuppdrag kontra måluppfyllelsen i kärnämnen. Hur upplever Du skolans fostransuppdrag i dag jämfört med för 15 år sedan?

Vi bifogar ett adresserat och frankerat kuvert där ni kan sända svaren åter till oss senast den 14 oktober 2007. Då vi kan behöva ställa kompletterande frågor vore det önskvärt att Du skriver Ditt namn på dokumentet. Vi försäkrar att uppgifterna kommer att behandlas konfidentiellt.

I vår studie är det mycket betydelsefullt för oss att få ta del av dina tankar och erfarenheter.

Tack på förhand!

Pernilla Karlsson och Johanna Filipsson

Studierande på lärarutbildningen med inriktning grundläggande svenska, matematik och engelska.

HÖGSKOLAN I BORÅS
501 90 Borås
Telefon: 033-435 40 00